

Yazma Tasarımı ve Yazmada Farkındalık

Yazar Olmak İçin Yazmaya Başlayın

Arzu ÇEVİK

Arzu ÇEVİK

YAZMA TASARIMI VE YAZMADA FARKINDALIK
Yazar Olmak İçin Yazmaya Başlayın

ISBN 978-625-7676-25-0
DOI 10.14527/9786257676250

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Mart 2021, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Ltd. Şti.
Çetin Emeç Bulvarı 1314. Cadde No: 37A-B Çankaya/ANKARA
Tel: (0312) 472 58 55

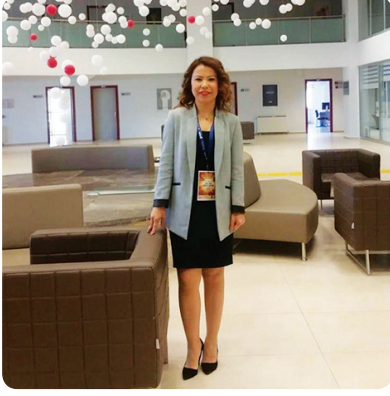
Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 46661

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Aileme

Arzu ÇEVİK

1983 yılında Ankara’da doğdu. İlk orta öğrenimini Ankara’da tamamladı. 2001 yılında Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe öğretmenliği bölümüne girdi. 2005 yılında fakülteyi tamamladıktan sonra 2006 yılında Kırıkkale Merkez ilçesinde Gazi Ortaokulunda Türkçe öğretmeni olarak göreve başladı. 2008 yılında Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim dalında başladığı yüksek lisansı 2011 yılında bitirdi. 2012 yılında Gazi Üniversitesi Eğitim

Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitiminde doktora başladı. 2013 yılında Ankara Batıkent’te Refika Aksoy İlköğretim Okulunda Türkçe öğretmeni olarak görev yaptı. Aynı yıl Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği bölümünde araştırma görevlisi olarak yeni görevine başladı. 2016 yılında doktorasını bitirdikten bir süre sonra Bartın Üniversitesinde yardımcı doçent olarak atandı. Halen görevini sürdürmektedir.

Çalışma Alanları: Yazma eğitimi, çocuk edebiyatı, öğretmen yetiştirme.

Seçme Yayınlar

Çevik, A., & Müldür, M. (2019). Sınıf öğretmeni adaylarının çocuk edebiyatı farkındalığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(72), 1869-1883., Doi: 10.17755/esosder.564082 (Yayın No: 5300747)

Çevik A., & Müldür, M. (2019). “Vapurları Seven Çocuk” adlı kitabın okur-tepki teorisi ile değerlendirilmesi.

Çevik, A., Temizyürek, F., & Güneş, F. (2017). Zihinsel tasarım modellerinin 5. sınıf öğrencilerinin metin yazma becerilerini geliştirmeye etkisi. *International Journal of Language Academy*, 5(1), 290-304., Doi: <http://dx.doi.org/10.18033/ijla.3455> (Yayın No: 3534037)

Çevik, A., & Güneş, F. (2017). Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(2), 272-286. (Yayın No: 3534039)

Temizyürek, F., & Çevik, A. (2017). 5. sınıf öğrencilerinin zihinsel tasarıma dayalı yazma modelini metin oluşturma sürecinde kullanma becerileri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 114-138., Doi: 10.14686 (Yayın No: 3442445)

e-posta: arzu021@gmail.com

ORCID No: 0000-0001-9673-847X

ÖN SÖZ

Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile birlikte yazılı iletişim hayatın her noktasına zuhur etmiş; yazı, konuşma gibi günlük hayatın bir parçası haline gelmiştir. Gelişmeler iletişimde yeni mecralar yaratmış ve iletişim dili bu ortamlarda yeneden şekillenmiştir. Bu mecraların aktif olarak kullanılmaya başlanmasıyla birlikte hayatın hızlı akışına ayak uydurmak için yazılı iletişimde sözün en kısa ve açık ifadesini bulmak zorunlu hale gelmiştir. Sınırlı sayıdaki karakterle kendini anlatmak bir maharettten öte gereklilik olmuştur. Yazı belki de tarihi boyunca hiç bu kadar gündelik olmamıştır. Ancak bu durum yazma becerisinin gelişimini etkilememiştir. Yazmanın işlevsel yönü aktifleşirken beceri yönünün gelişimine katkı sağlamadığı görülmektedir. Okullarda başta ana dil dersleri olmak üzere yazma becerisinin kazandırılması ve geliştirilmesine yönelik bir öğretim süreci yürütülmektedir. Türkçe dersleri içerisinde yazma becerisinin öğretimi ve gelişimi üzerine yapılan çalışmalarda benimsenen yaklaşımlar, kullanılan öğretim yöntemleri ve öğretim için hazırlanan etkinlikler bireyin yazmayı öğrenmesine odaklanmaktadır. Yazma öğretimi hem günlük yaşam sürecinde ihtiyacı karşılamayı hem de yazma becerisini geliştirmeyi kapsamaktadır. Bu amaçla yazmayı sürece yayan bir öğretim yaklaşımı kabul edilmiş, yazmada “özetleme, not alma, boşluk doldurma, kelime ve kavram havuzundan seçerek yazma, serbest yazma, kontrollü yazma, güdümlü yazma, yaratıcı yazma, karşılaştırmalı yazma, planlı yazma, metin tamamlama, yaratıcı yazma, tahminde bulunma, bir metni kendi kelimeleriyle yeniden oluşturma, bir metinden hareketle yeni bir metin oluşturma, duyulardan hareketle yazma, grup olarak yazma tekniği, eleştirel yazma” gibi birçok yöntem ve teknik tercih edilmeye başlanmıştır (MEB, 2006). Bu tekniklerin her biri yazmayı öğretmeye odaklanmaktadır. Ancak bütüncül bir süreç olarak değil, becerinin gelişimine dair çalışmalara yöneliktir.

Yazma; gelişimi zor olan, zaman alan ve gelişmesi sabır isteyen bir beceridir. Bu sebeple yazma becerisinin gelişimi için çeşitli öğretim yöntem ve teknikleri içeren süreç odaklı bir anlayış benimsenmiştir. Bu yaklaşım yazmayı üç ayrı süreçte ele almaktadır. Yaklaşımın en önemli aşamasını planlama ya da bir başka ifadeyle tasarlama oluşturmaktadır. Bu çalışmada yazma süreçlerinden yazma öncesine odaklanılarak yazmanın zihinsel boyutta bir tasarım oluşturmasını sağlamak hedeflenmektedir. Hem günlük dilde yazma becerisini geliştirmek hem de metin üretme süreçlerinde kolaylık sağlayacağı düşünülen etkinlikler ile yazma becerisinin geliştirilmesine yardımcı olmak istenmektedir.

Sözlü ya da yazılı olsun iletişimde sözün gücünü etkili kullanmayı bilmek, hızlı düşünebilmek, düşündüklerini doğru sözcüklerle anlatabilmek üst düzey zihinsel becerilere sahip olmakla mümkündür. Bunu sağlamak ancak dil becerilerini

etkin kullanmayı gerektirir. Günlük yaşamın bir parçası olan aynı zamanda öğrenmenin bir yolu olan yazmanın öğrenilmesine katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Yazmada henüz uzmanlaşmamış kişiler için zihinsel tasarım süreçleri üzerinde durularak hem yazma bilgisini geliştirmeye hem de yazma sürecini planlayabilmeye yönelik çalışma örnekleri verilecektir.

Bu kitap akademik çalışmaların ışığında bilimsellikten kopmadan ama yazmak isteyen herkese rehber olabilmeyi arzulamaktadır.

Okurken zihninizde yazınızın tasarımını oluşturmaya başlamanız dileği ile...

Arzu ÇEVİK

Yazmaya nasıl yaklaşılmalı?

“Amatörce yapın. Para için değil, zevk için yazın. Yazmak, eğlenceli ve heyecan verici olmalı. Belki de yazarken bir şeyler hissetmeyebilirsiniz fakat eseriniz bittikten sonra heyecan ve tutku hissetmelisiniz. Bu kibirlenmek ve başında otururken ortaya çıkan esere bakarak ondan şeytanca zevk almak anlamına gelmiyor elbette. Bu elinizden gelenin en iyisini yaptığınız anlamına geliyor. Bir sonraki eseriniz daha iyi olacaktır.”

(The Daily Princetonian'daki bir röportajdan çıkarılmıştır, 1958)

William Faulkner¹

1 <https://kayıprihtim.com/dosya/william-faulknerdan-yazmak-uzerine-20-altin-tavsiye/>

İÇİNDEKİLER

Arzu ÇEVİK.....	iv
Ön Söz.....	v
Yazmaya Nasıl Yaklaşılmalı?	vii

1. BÖLÜM BAŞLANGIÇ

Yazar kimdir?	4
Yazmada Yaratıcılık, Yaratıcı Yazarlık.....	5
Yazma Konusu Nedir?.....	6
Yazının Türü Nasıl Belirlenir?	7
Yazma Sürecini Nasıl Planlamalı?	10

2. BÖLÜM YAZMA ÖNCESİ PLAN YAPMA

Planlama Nedir? Yazmanın Planlaması Nasıl Olmalıdır?.....	26
Yazma Sürecine Yönelik Planlama	26

3. BÖLÜM TASARIM YAPMA

Tasarım	29
Farkındalık	30
Bilişsel Farkındalık	31

4. BÖLÜM YAZMA ÖĞRETİMİ

Yazma Öğretimi.....	33
---------------------	----

5. BÖLÜM YAZMADA ZİHİNSEL TASARIM MODELİ

Yazmada Bir Model Önerisi: Zihinsel Tasarım Yazma Modeli	37
Zihinsel Tasarıma Uygun Yazma Modeli	40
Zihinsel Tasarımı Doğrudan Aktarma/Yazma	47
Zihinsel Tasarımı Dönüştürerek Aktarma/Yazma	47

6. BÖLÜM YAZMA SÜRECİ ETKİNLİKLERİ

Yazma Süreci Etkinlikleri 49

7. BÖLÜM YAZMA ÖNCESİ HAZIRLIK İÇİN METİN İNCELEMeye DAYALI ETKİNLİK ÖRNEKLERİ

Yazma Öncesi Hazırlık İçin Metin İncelemeye Dayalı Etkinlik Örnekleri..... 59

8. BÖLÜM YAZMADA ZİHİNSEL TASARIM SÜRECİNDE DEĞERLENDİRME FORMLARI

Yazmada Zihinsel Tasarım Sürecinde Kendini Değerlendirme Formu 107

Yazmada Zihinsel Tasarım Süreci Değerlendirme Formu..... 109

Yazmada Zihinsel Tasarım Süreci Formu 110

Dereceli Puanlama Anahtarı..... 111

Kaynakça..... 113

1. BÖLÜM

BAŞLANGIÇ

“Söz uçar, yazı kalır.”

Miladı başlatan yazı olsa da gücünü sözden alır. Sözü uçuran, yazıyı tutan hafızadır. Kalem kelamı, ince bir sızı gibi işler zihinlere. Kılıçtan keskin bir edayla döker içindikilerini. Savaşı kesen de ittifakı kuran da ince bir mürekkep lekesi. Adına imza dedikleri, sözün erini kâğıda mahkûm eden bir mertlik hikâyesi. Hatırlanmasıyla meşhur bir meselenin ifadesi. Unutulmamak üzerine kurulmuş bir var olma mücadelesi.

Ne için bu mücadele?

Ben de varım demek için, beni unutma demek için, beni anla demek için, seni düşünüyorum demek için belki de sadece sevmek için. İçin için sarıldığın kalem için.

İşte bir başlangıç zamanı. Yazmanın doğasında anlatma, anlatmanın özünde paylaşma vardır. İşte bundandır insanın kalemlle bitmeyen meselesi. Kalemi elinde tutan başlar anlatmaya, anlatmak için yazmaya.

Peki yazmak ne idi?

Yazmasaydı çıldırarak olan Sait Faik'in hikâyesinde gizlenmiş bir sırrın ortaya çıkışı idi. Eco'nun itiraflarındaki giz idi. Kimi zaman kâğıda kimi zaman suya yazılan bir yazı idi. Unutulsa da hatırlansa da yazmak insanoğlunun en çok sevdiği eylemlerden bir tanesi idi. Sevgiliye yazılan mektup, kavuşulamayan yârin yarasına tuz olan şiir, arzuhalini anlatan vatandaş, ödevini yapan öğrenci, vatanını kurtaran komutan, golünü atan futbolcu ve daha niceleri. Tek bir istekte uzlaşmışlardı. Anlatabilmek. Anlatmanın gücünü hissetmek anlatırken güçlenmek, güçlendikçe özgürleşebilmek.

Duyguyu tarif edememek esaretin bedeli. Tarifi mümkün olmayan duyguyu hissetmenin cesareti. Anlatmak, yazmak bir cesaret işi. Yazdıkça özgürleşen özgürleştikçe özüne kavuşan insanın söz karşısında kazandığı zaferin belgesi.

Bir arayıştır yazmak.

Bir varoluş meselesidir.

Başlangıcın ötesinde buluşmanın garantisidir.

Aradığını bulmak için, varlığını göstermek için, başlamadan öte sürdürebilmek için yazabilmek. Yazmaya başlayabilmek.

İşte böyledir bir yazıya başlama hikâyesi...

Anlatmak istemekle başlar her şey. Kim olursan ol! Çocuk da olsan, adam da olsan, evlat da olsan, ana da olsan, baba da olsan hep söyleyeceklerin vardır ve söylediklerinin unutulmamasıdır hayalin. İşte bu hayal iter seni kalem sıkı sıkı tutmaya. Tuttuğun anda sesinin duyulmamasından korkarcasına tutunursun duygularına. Duygularını bu kadar içten tutunmuşken, o duygunun içinde tutuşmuşken tek yol vardır kaybetmemek için. Yazmak! Yazarak anlatmak.

Yazmak sadece anlatmak mıdır? Anlatının ardındaki anlama ermekten öte buluşmak mıdır birileriyle. Bazen eşle bazen kardeşle bazen de herhangi bir kimseyle...Çünkü yazmaya en çok da sözün tükendiği yerde muhtaç olursun. Anlaşılacak ve unutulmamak için. Muhtaç olduğunda başka da bir yolun kalmadığını anladığında sığınırın yazının kalıcılığına.

Anlatmaya başlarsın, ama nereden başlamak gerek?

Nasıl anlatırsın bildiklerine, bilmediklerini. Düşündüklerini, hissettiklerini belki de sadece beklentilerini.

Yazmak herkes gibi mi olmalı, her duygu, her varoluş birbirinin tekrarı mı ki?

Anlatacakların vardır anlatmaya ihtiyacın vardır, sıra gelmiştir anlatmaya. Hissettiklerini, düşündüklerini yazmaya.

Yazmak güzel ama nasıl yazılmalı? Kalem nasıl konuşurmalı?

Her yiğidin yoğurt yiyişi gibidir yazmak. Kişiye özgü ve özgün ama bir o kadar da özgedir yazmak. Hem çok benzer hem çok başka. Aslında her insan bir yazıdır her yazı ötekinden ayrıdır. Bazen hayat kavganda ihtiyacın vardır, bazen düşüştüğün boşlukta sarıldığın son eldir. Bazen özlediğinde hissettiğin yalnızlık bazen yalnızlıkta paylaştığın dostluk. Öylesi ebedi bir dost ki varlığı herkesten kalıcı, senin aynın kadar yakıcı. Yazmaya başladığın o an. Aklındaki en önemli soru!

Neden yazmalı?

Kimi zaman nasıl yazacağını bilmeden kimi zaman ne yazdığını kestirmeden süren bir akışın ilerlemesi. Ancak yazan da okuyan da meselenin bir tarafı. Bir meselede, bir histe buluşmanın gerekmesidir yazmanın nedeni. İşte bu da yazıya ihtiyaç duyma meselesi.

İşte yazı nedir, kim ne yazar diye söze başlamak gerekti.

Bazen odanın camında yağın yağmuru izlerken elde olan kâğıt kalem, bazen otobüsün buğusunda dokunulan bir harf, bazen de ağaç kabuğuna kazınmış bir işaret! Hepsi sadece anlatabilmek için.

Yazı nedir, kim yazar, yazının içinde ne vardır, yazıya nasıl başlanır, yazıya başlarken nerde olunur, yazıyı kim okur, okuyan ne düşünür? Yazı için zihinde oluşan sorulardı sadece bunlar, kendisi gibi binlercesine gebe olanlar. Zihni coşturan bir çağıldama idi adeta. Çağırışında bulunulan temel soruları sıralamaktı asıl mesele:

- Yazar kimdir?
- Yazının konusu nasıl seçilmelidir?
- Yazının türü ne olmalıdır?
- Yazı nasıl geliştirmelidir?
- Yazı hangi süreçlerle şekillendirilmelidir?

Yazar kimdir?

İnsanoğlu varoluşundan itibaren hissettiği anlatma ihtiyacı ile yarına kalma isteği yazıyı keşfetmesini sağladı. Mağara duvarlarındaki resimlerde de insan vardı, günümüzde klavye başında da. Başlıktaki soruya dünden bugüne bir yaklaşımla cevap verilmek istense en güzel cevaplar “Herkes yazar” “Yazar herkes olabilir” olmalıdır. Yazı yazmanın temelinde yazmayı istemek bulunmaktadır. Kalem tutan, duyguyu yüreğinde hissedenden, düşündüklerini paylaşmak isteyen herkes yazıyı bir ucundan yakalayabilir. Ucunu bulmak işin ilk adımıdır. Yazma bir eylem, bir anlatma isteğidir. O halde yazma için ilk şart ihtiyaç duymaktır.

Yazar olmanın birinci şartı yazmak istemek, yani yazıya ihtiyaç duymaktır. Yazar olmak, istemekle başlar. Yazma, yazmayı istediğinde başladığın bir birikimi aktarma halidir. Aktarma eylemine kadar geçen sürede yazar yazıyı zihinde hazırlamaktadır. Yazar bu eylemi gerçekleştirmek için belli bir tasarım ile ilk adımı atmak, eyleme dönüştürmek için plan yapmaktadır.

Yazar olmanın ikinci şartı yazıyı zihinde hazırlamak yani tasarlamaktır. Bunu uzmanlaşmış kişiler sistematik biçimde yaparken bu durum yazıya yeni başlayanlar için bir buhran halidir. Bu buhrandan çıkmanın yolu ise yazma sürecini bilmek ve farkında olmak ile ilgilidir. Yani yazar anlattığı konuyu, iletmek istediği mesajı ve bunları biçimlendirmeyi bilmekle mükelleftir. Bilmek yazabilmenin ön koşuludur.

Yazar olmanın yazmayı istemek ve tasarlamakla ilgisi olduğunu söyledikten sonra yazarın kim olduğuna cevap vermek gerekir. O halde yazar okuma yazma bilmesinin ötesinde anlatmak istedikleri bir şeyler olan ve bu eylemi birilerine ulaştırmak, okunmak amacıyla bu eylemi yapan kişidir. Eco (2018), bütün iyi yazarlarda yazmanın özünde okunma isteği olduğuna vurgu yapar. Anlatma ihtiyacından doğan yazma eylemi, eyleme dönüşürken anlaşılmaya ulaşır. İsterse herkes yazar, yazar olabilir herkes. Yazdıklarının okunulması ve anlaşılmasıyla bu eylemin amacına ulaşması sağlanır. O halde yazar olmanın son şartı okurla yazıda buluşabilmek yazıyı muhatabıyla paylaşabilmektir.

Yazar, motivasyon, çaba ile oluşturulan tasarımın sahibi ve bu tasarımın eyleme dönüştüren kişidir. Tıpkı Stephen King, J. W. Bowling ya da Walt Disney gibi.

Yazmada Yaratıcılık, Yaratıcı Yazarlık

Sözcükler herkesin malıdır, ancak cümle yalnız yazarın.

Roland Barthes

Sanat özgün ve yaratıcı olanı ortaya koymaktır. Bu bakımdan sanatın özünde yaratıcılık mevcuttur. Sanatçı aynı zamanda yaratıcılık özelliklerine sahiptir. Var olanı kendisine özgü herkesten başka kurabilen kişidir. Bu bakımdan sanatçı özgünlüğü sağlamada problem yaşamayabilir. Ancak yazma öğretimi sırasında yaratıcılığı öğretimi pek de mümkün değildir. Burada tekniği öğrenen yazar adayının kendi üslubunca yazısını şekillendirmesi beklenmektedir. Yazmada yaratıcılık sanki kurgusal metin üretmeye özgü gibidir. Yaratıcı yazmanın öğretimi daha çok kurgusal metin üretme sürecinde bireye rehber olmaktadır. Bu öğretim kurmaca gerçeklik yaratmak isteyenlere sadece bazı anahtarlar verebilir; anahtarları kullanabilmek, kapıları açmak ilerlemek isteyeneye bağlıdır (Akbaşır, 2019).

Ancak yazmak her şekilde bireyin gelişimine katkı sağlamaktadır. Yazmak, belleğin geliştirilmesi ve bilginin kalıcılığının sağlanması açısından oldukça önemlidir (Akbaşır, 2011). Yazıda yaratıcılığı veya sanatsallığı yakalamak yazma öğretimi üstü bir aşamadır. Bu bakımdan yazmaya gönül vererek gereken çabayı gösteren bireyler tanınmış yazar olmak için daha çok teknik bilmek ve bu teknikleri uygulamak için daha çok çabalamak durumundadır.

Oral (2014), yazmayı öğrenme ve gelişmenin yolu, belli kurallar çerçevesinde düzenlenen yaratıcı bir etkinlik olarak tanımlamaktadır. Bu etkinlik üst düzey düşünme becerilerini geliştiren, planlama yaparak sağlamayı analiz-sentez ile düşünme, karar verme, uygulama ve problem çözme gibi unsurları içeren bir edimdir. Bu edimin yaratıcılıkla birleştirilmesi gereklidir (Temizkan, 2014).

Yazma becerisi düşünme ve öğrenmeyi sağlayan temel bir beceri olmanın yanında dili özgün biçimde şekillendirilmesine olanak tanıyan edebiyata kaynaklık etmektedir. Herkesin olan sözcükleri yazara kendi cümlesinde birleştirebilme becerisinde sahip yaratıcılığı olan kimsedir. Edebiyatta asıl olan budur.